

Krizsán Bálint

A *Figyelmező* és a magyar konzervatívok viszonya a szabadságharc leverése után

Tanulmányom célja, hogy bemutassa, milyen kép alakult ki a magyar konzervatív mozgalomról a *Figyelmező*ben 1849 utolsó hónapjaiban, illetve milyen viszonyban állt a lap és ez a tábor egymással. Azt vizsgálom, hogy a szakirodalom által konzervatívnak tartott lap elvei mennyiben egyeznek meg a mozgalom politikai állásfoglalásával, és hogyan vélekedett az újság a szabadságharc leverése után a konzervatívok hivatalt visszautasító magatartásáról.

A pesti forradalom következtében politikailag légüres térbe kerülő Konzervatív Párt létjogosultságát elveszítve megszűnt.¹ A párt korábbi tagjai és szimpatizánsai nem vállaltak politikai szerepet a felelős magyar kormány alatt, passzív ellenzékbe vonultak, és terveket dolgoztak ki a szabadságharc remélt leverését követő időszakra vonatkozóan, amelyeket a birodalmi kormányzat vezetésével is megosztottak.²

Az 1849. augusztusi fegyverletételt követően az újonnan, ideiglenes jelleggel megszervezett közigazgatás pozícióira eleinte egytől egyig a konzervatív tábor másod-, illetve harmadvonalbeli tagjait kérték fel, míg a konzervatív „agytröszt” igyekezett minél közelebb kerülni Bécshez.³ Ennek ellenére a felkínált hivatalokat nem mindegyik konzervatív fogadta el, ugyanis jelentős részük nem értett egyet az ideiglenes közigazgatás alatt bevezetett, Magyarország történelmi jogait szerintük figyelmen kívül hagyó rendelkezésekkel.⁴ Így a konzervatívok gyakorlatilag két tűz közé kerültek: feloldhatatlan dilemmát jelentett számukra, hogy elsősorban lojális alattvalók vagy a nemzet érdekeit előtérbe helyező hazafiak legyenek.

A *Figyelmező* közvetlen elődjének a *Budapesti Híradó* tekinthető, amelynek 1848. március 18-tól a Szenvey József⁵ váltó Vida Károly⁶ személyében új szerkesztője lett. A magyar kormánnyal szemben tartózkodó hangot megütő lap 1848.

¹ DÉNES Iván Zoltán, *Liberális kihívásra adott konzervatív válasz*, Bp., Argumentum, 2008, 235.

² SASHEGYI Oszkár, *Magyarország beolvasztása az ausztriai császárságba = Levéltári Közlemények* 39(1968) 63–104.

³ ANDICS Erzsébet, *A nagybirtokos arisztokrácia ellenforradalmi szerepe 1848–1849-ben*, Bp., Akadémiai, 1981, 103.

⁴ BERZEVICZY Albert, *Az absolutizmus kora Magyarországon I.*, Bp., Franklin-Társulat, 1922, 53.

⁵ Újságíró, 1846 és 1848 között a *Budapesti Híradó*, majd 1850-ben a *Pesti Napló* szerkesztője.

⁶ Erdélyi származású konzervatív újságíró, 1848-tól a *Figyelmező* kiadója és szerkesztője.

július 17-én átalakult, és immár *Figyelmező* néven jelent meg, ám továbbra is Vida szerkesztésében. Ekkoriban ez volt az egyetlen kormányt bíráló, monarchikus érzelmű, ellenzéki hangvételű újság az országban.⁷

A lap első betiltására 1848. december 10-én került sor mondvacsinált indokkal – miszerint Vida a kauciót nem a *Figyelmező*ért, hanem még a *Budapesti Hiradó*ért tette le –, a valódi ok a lap ellenzéki magatartása volt. 1849. január 21-től, miután a császári csapatok bevonultak Pestre, ismét megjelenhetett, ám Buda sikeres, április 21-i ostroma után Pozsonyba költözött. Itt július 2-től folytatódott megjelenése, azonban mindössze egy hónapig, augusztus elejéig.⁸

A *Figyelmező* negyedik, egyben utolsó szakasza 1849. november 13-án indult és 1850. január 8-ig tartott.⁹ A lap nem kezdett új időszámításba a lapszámozást illetően, így az 1849. november 13-i kiadás a 102. számot kapta. Ez jelezheti, hogy a lap elveiben sem állt be változás, noha a körülmények jelentős mértékben megváltoztak 1849. augusztus 1-je, az orgánus harmadik időszakának utolsó száma óta. A lap az előző két időszakához képest ezúttal már nem részesült kormányzati támogatásban, azonban bírta Szentiványi Vince pesti kerületi főbiztos és Danielik János egri kanonok elvi támogatását.¹⁰ Valószínűleg ennek köszönhető a *Figyelmező*, hogy 1849 novemberében újra elindulhatott. A korábbi forradalomellenes és a magyar alkotmány mellett kiálló hangneme nem változott, ahogyan Vida Károly szerkesztő-tulajdonos személye sem. A magyar nyelv használatát védelmébe vevő, a központosítást elutasító álláspontja miatt a szerkesztőség többször is megrovásban részesült 1849 utolsó hónapjaiban.¹¹ A lap hasábjain számos kritika volt olvasható a birodalmi kormányzat politikáját illetően, akárcsak az 1848–1849-es magyarországi eseményekre vonatkozóan. Emellett a *Figyelmező* igyekezett javaslatokat tenni Magyarország jövőbeni újjászervezése kapcsán, ám főként az 1848 előtti intézményrendszerből merítve. Konzervatív álláspontját nem titkolta, de a konzervatív csoportról sokszor mint a laptól független csoportosulásról írt, aminek több oka lehetett. Elképzelhető, hogy a birodalmi kormányzatnak a konzervatívokat marginalizáló felfogása miatt nem akarta magát kompromittálni a lap vagy esetleg a konzervatív mozgalomnak még nem volt kiforrott, egységes álláspontja az 1850-es évek elején.

Elveit többször lefektette a szerkesztőség, amire a kormányzati figyelmeztetések és megrovások miatt lehetett szükség. Legújabb, negyedik időszakának legelső számában máris leszögezte: elutasítja a forradalmat és a háborút, valamint

⁷ BUZINKAY Géza, *A magyar sajtó és újságírás története a kezdetektől a rendszerváltásig*, Bp., Wolters Kluwer, 2016, 132.

⁸ *Uo.*, 133.

⁹ *Ókonzervatív kísérlet: a Figyelmező = A magyar sajtó története 1849–1867 II/1. 1848–1867*, szerk. Kosáry Domokos, Németh G. Béla, Bp., Akadémiai, 1985, 65–67.

¹⁰ BUZINKAY 2016, i. m. 131.

¹¹ ANGYAL Dávid, *A Figyelmező története = Uő, Kecskeméthy Aurél és Falk Miksa elkobzott levelezése*, Bp., k. n., 1926, 18.

támogatja a birodalmi egységet és a „népek jogegyenlőségét”.¹² A szigorú megtorlást ellenben elutasította, november 20-i számában pedig a teljes amnesztia mielőbbi foganatosítását sürgette. Megtorlás helyett „szeretet” kell, vélték.¹³ A nemzeti egyenjogúsítás – ugyanis novemberben újra kihirdették Magyarországon az olmützi alkotmányt – kapcsán fontosnak tartották megjegyezni, hogy habár magát az elvet elfogadják, de az „a bábéli torony történetének második kiadását” ne hozza magával.¹⁴ Ez arra enged következtetni, hogy akceptálja a nemzetiségeknek adandó egyéni jogokat, de a hivatalos nyelvet tekintve már fenntartották volna a magyar nyelv elsőbbségét. A nemzeti egyenjogúsítást tehát elutasították az állam-szervezet kialakításának alapjául.

A konzervatív elveknek megfelelően a forradalmakat általánosságban is elítélte az újság. Emellett 1848–1849-es ellenzéki szerepéhez híven külön erőteljes bírálatban részesítette a magyarországi forradalmi eseményeket és mindenekelőtt azok vezetőit. „Tizennyolcz hónapi rettentő háború”, „tizennyolcz hónapi rettenetes harcz, mibe a szegény magyar, maga sem tudja, hogyan keveredett” – ez volt a *Figyelmező* rövid véleménye és állásfoglalása a forradalomról és az azt követő szabadságharcról.¹⁵ Felfogásának lényege: a forradalom nem a magyarok kezdeményezése volt, annak okát „a legutóbbi véres drámát merő és pusztá hatalomvágyból előidéző fondorkodó párt”¹⁶ tevékenységében és külső tényezőkben kell keresni. A forradalom utáni időszakról – a jelenről – kétféleképpen értekezett: egyrészt kiemelte, hogy a forradalomnak még nincs vége, másrészt megjegyezte, hogy az ország már elkezdett éledezni az elmúlt másfél év eseményei után.

A „fondorkodó párt” természetesen Kossuth Lajost és követőit takarta. A fő bűnös maga a korábbi kormányzóelnök volt, ám a hírlap súlyos kritikával illette a metternichi kormányzatot is, mivel az „erőtlen” birodalmi kormány „egy kis utcai zajra kimúlt”¹⁷ 1848-ban. A birodalmi kormányzat számlájára írta a lap a forradalmi kormány működését is: szerinte hiba volt Magyarország sorsát „egy tapasztalatlan kormány kezeibe adni”.¹⁸ Mivel Kossuth és a „maroknyi, demagogus párt”¹⁹ semmiféle gyökérrel nem rendelkezett a magyar társadalomban, a Batthyány-kormány elfogadása csak növelte a birodalmi kormányzat felelősségét a magyarországi forradalomban. A *Figyelmező* szerint a forradalom bűnei közé

¹² *Pest, nov. 12.* = *Figyelmező*, 1849. november 13., 405.

¹³ *Szabolcsból* = *Figyelmező*, 1849. december 18., 525.

¹⁴ *A magyar pártok* = *Figyelmező*, 1849. december 29., 559.

¹⁵ *Pest, nov. 12.* = *Figyelmező*, 1849. november 13., 405.

¹⁶ *Pest, nov. 15.* = *Figyelmező*, 1849. november 16., 417.

¹⁷ *Pest, november 20.* = *Figyelmező*, 1849. november 21., 433.

¹⁸ *Uo.*

¹⁹ *Uo.*

tartozott a királyi hatalom és az egyház tekintélyének a megrendítése, a törvényhozás hatáskörének szűkítése²⁰ és a közigazgatás dezorganizációja is.²¹

Az áprilisi törvényekről, habár keveset, de szintén írt az újság. A forradalmi vívmányokat nem utasította el egyöntetűen. Pozitívan írt az esküdszékről mint a független bíróságok garanciájáról és a polgári perrendtartásról. Fontosnak tartott volna minél előbb bevezetni egy büntetőtörvénykönyvet, kiindulási alapként pedig a reformkori országgyűlések előmunkáit, az 1840-es évek elején működött büntetőjogi bizottság munkálatait nevezte meg. Ugyanakkor kiemelte az áprilisi törvények hiányosságait is: a törvény előtti egyenlőség és a jobbágyfelszabadítás szükségességét nem kérdőjelezte meg, azonban az „éretlen tömegek politikai jogokkal való felruházását” kifogásolta, ahogyan az önálló magyar hadügyminisztérium felállítását is.²² A jobbágyfelszabadítás kapcsán a földbirtokosok kárpótlását állami feladatként jelölte meg, de annak addigi elmaradását szintén erősen kifogásolta.

A nélkülözhetetlen reformok időszerűségét felismerve a lap tehát elfogadta a rendi társadalom felszámolását foganatosító törvényeket, azonban a parlamentarizmus irányába való elmozdulást már nem támogatta egyértelműen. A birtokos nemesség érdekeit képviselve sürgette kártalanításukat, valamint igyekezett az arisztokrácia gazdasági és politikai vezető szerepe mellett érvelni.

Kossuth és a forradalmárok bírálata Széchenyi Istvánnal való összehasonlításuk nyomán is megjelent a lapban. Az újság szerint Széchenyi volt, aki elindította Magyarországot a fejlődés útján, Kossuth pedig befejezte az átalakulást, ám utóbbi egyéni boldogulását is keresve (mivel hírnevet akart magának szerezni) többet ártott, mint használt a nemzetnek. Ezen összehasonlítás során a lap rávilágított Kossuth és Széchenyi származásbeli különbözőségére is: Széchenyi európai körútjai során egyrészt jobban megismerte a kontinentális viszonyokat, de származásánál fogva a hazai viszonyokat is behatóbban ismerte – ez utóbbi az arisztokrácia gazdasági és politikai vezető szerepére tett célzasként fogható fel, amely fontos helyet foglalt el a lapban. Ezzel ellentétben még azt is kifogásolta Kossuthtal szemben, hogy alig járt templomba.²³ A *Figyelmező* egyházas vonala ennek ellenére nem tekinthető erősnek. Ennek az lehetett az oka, hogy 1849 őszén két magyar nyelvű egyházi lap is megindult Magyarországon, amelyek így kielégíthették a magyar olvasóközönség egyházas témák iránti igényeit.²⁴

²⁰ A törvényhozás hatáskörének beszűkülése már a forradalom következményeként jelent meg a lapban, tudniillik a magyar országgyűlés a március 4-i alkotmány értelmében szűkebb hatáskört kapott a korábbiakhoz képest.

²¹ *A szokások országa = Figyelmező*, 1849. november 24., 445.

²² *Szemle a nagy világ felett = Figyelmező*, 1849. november 17., 421.

²³ *Gróf Széchenyi István és Kossuth Lajos = Figyelmező*, 1849. december 7., 489.

²⁴ 1849. szeptember 27-én Danielik János szerkesztő-tulajdonos megkezdte a *Religio*, míg október 4-én Zalka János a *Katholikus Néplap* kiadását. *A neoabszolutizmus és a provizórium kronológiája a Magyar Korona országában 1849–1867, intézmény-, kultúr-, politika- és kormányzat-történet*, összeáll. Ress Imre, szerk. Demeter Gábor, Bp., Szófia, Institutza Istoricheski Izsledvaniya,

A december 11-i vezércikk leszögezte: az „arisztokrácia”, azaz az arisztokratikus politikai intézményrendszer²⁵ bukása nélkül nem került volna sor a szabadságharcra. Ennek ellenére a nemességnek szüksége volt arra, hogy „leöntsék hideg vízzel”,²⁶ ugyanis nem szűnt meg a kiváltságai eltörlésével, társadalmon belüli megkülönböztetését az oktrojált alkotmány sem törölte el.²⁷ Valószínűleg arra utalhatott a lap, hogy a nemesség politikai és gazdasági vezető szerepe továbbra is fenntartandó, azonban már a megváltozott társadalmi keretek között – azaz a *Figyelmező* is elfogadta az 1848-as forradalom egyik legnagyobb vívmányát, a jogkiterjesztést. A vezércikk szerzője szerint a nemesség ezentúl is az iránytű szerepét tölti be a magyar társadalomban, feladata pedig az, hogy befolyásával irányt adjon a műveltségnek. E „jogszerű és szükséges” befolyást még a forradalom sem szüntette meg.²⁸ Az emellett szóló érvek a következők voltak: a volt jobbágyok szabadságát csak a nemesség (az arisztokrácia) tudja biztosítani, és ugyancsak ez a réteg tudja megvédeni a „korona fényét” az abszolutizmustól és a demagógiától. Felszólította a lap az arisztokratákat kiváltságaik elvesztésének elfogadására, emlékeztetve őket az állami kárpótlásra, és kiemelte, hogy az arisztokrácia és a nemesség „a nép természetes előjárója, tanácsadója, nemzetiségének védői”.²⁹ A politikai vezető szerepük így megkérdőjelezhetetlen volt a lap szerint. E vezető szerep tehát történelmi joga a magyar nemességnek, amire annál inkább szükség van, mert az alkotmány sáncai közé csak az utóbbi években beemelt társadalmi rétegek számára kell utat mutatniuk.

Az 1848 előtti birodalmi kormányzat már említett bírálata nem jelentette egyben a Habsburg-ház bírálatát is, sőt a lap igyekezett bizonyítani a magyarság dinasztiahűségét, és az 1848–1849-es események kisiklásjellegét. Eszerint a magyarság nem önszántából, hanem egyrészt a külső tényezők folytán, másrészt Kossuthék erőszakos, a lakosságot szándékosan megtévesztő agitációja miatt csatlakozott a forradalomhoz. Az, hogy a magyarok sohasem voltak forradalom-pártiak és függetlenséigiek, a lap szerint tetten érhető abban, hogy a történelem során Magyarország mentette meg a dinasztiaát a végső összeomlástól. Ezt a történelmi szerepét a magyar nemzet továbbra is gyakorolni akarja, hiszen a *Figyelmező* szerint éppen a magyarok voltak azok 1849 után is, akik „megmenthették” a monarchiaát. A bizonytalan európai helyzetben a birodalom nyugati felének szüksége volt Magyarország stabilizálására, hogy egy erős hatalom képében lépjen fel. Éppen ezért a birodalmi vezetésnek is nyitnia kell a magyarok irányába, a

Balgarska Akademiya na Naukite, Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Történettudományi Intézet, 2022, 11–12.

²⁵ Az „arisztokrácia”-t a „demokrácia” fogalom ellenpárjaként használta a szerző.

²⁶ *Pest, november 25.* = *Figyelmező*, 1849. november 28., 487. A jogegyenlőség bevezetését értette a „hideg víz” alatt a szerző.

²⁷ *Pest, november 28.* = *Figyelmező*, 1849. november 29., 461. Itt a szerző gondolhatott az országgyűlés elvben létező felsőházára vagy a nemesség „útmutató” szerepére is.

²⁸ *Uo.*

²⁹ *Uo.*

birodalom két felének kölcsönösen szüksége van egymásra. Így „éppen ideje volna, hogy a magyar is kérjen, könyörögjön, és tudassa bajait törvényes fejedelmével, ki egyedül segíthet rajta ez idő szerint, és a kinél egyedül várhat igazságot számára”.³⁰ A magyarság tehát a trón, a „fenséges habsburg-lotharingiai ház”³¹ természetes támasza. Emellett a lap nemcsak a dinasztia és a magyarok összefogására, hanem a magyar és a német nemzet szükségszerű szövetségére is utalt mint a birodalmi egység egyik feltételére.³²

Látható, hogy a konzervatív lap elfogadta törvényes uralkodónak Ferenc Józsefet, az ideiglenes helyzet rendezését tőle várta. Minden, ami magyar szempontból káros volt a szabadságharc leverése óta, az nem az uralkodónak, hanem a birodalmi vezetésnek volt köszönhető, sugallták a *Figyelmező* közleményei. Ennek ellenére a birodalmi kormány jószándékát elismerte a lap: „Tudjuk hogy, mint minden humanus kormány, úgy a mienk is, nem akarja visszatorolni az igazságtalanságot, hanem csak visszahelyeztetni az igazságot, nem büntet csak azért, hogy bűnhődjön a vétkes, hanem hogy javuljon; fegyveres kézzel lesújtja a lázzadó országot, de atyai kézzel fölemelendi ismét a lesujtottat”.³³ Mindössze a helyreállítás tempóját kifogásolta, illetve a magyar viszonyokat nem ismerő, így azokat rendezni nem feltétlenül képes, kritikával illetve a döntéshozásra befolyással bíró személyek tevékenységét.

Ennek megfelelően a hírlap élesen negatívan értékelt a birodalmi kormányzat Magyarország történelmi szokásaival és jogaival ellenkező intézkedéseit. Az orgánum szerint a legnagyobb sérelem, amely a szabadságharc leverése után érte Magyarországot, az országgyűlés összehívásának mellőzése volt.³⁴ Amikor a lap azt vetette fel, hogy a magyar nemzetnek hallatnia kell a hangját, éppen az országgyűlés összehívásának szükségességére gondolt. A november 15-i vezércikk írója azzal érvelt, hogy a történelem során az országgyűlést többször összehívták háború alatt is, ráadásul augusztus óta elvileg béke volt az országban, tehát nem volt indokolt az országgyűlést mellőző kormányzás. Úgy érvelt, hogy annak összehívása éppen a kedélyek csillapodását és a helyzet konszolidálását segítette volna elő. Emellett olyan konkrétumokat is felsorolt a lap, amelyeket az országgyűlés lett volna hivatott rendezni: a Kossuth-bankók kérdésének megoldását,³⁵

³⁰ *Pest, nov. 13.* = *Figyelmező*, 1849. november 14., 409.

³¹ *Pest, december 21.* = *Figyelmező*, 1849. december 22., 541.

³² *Pest, nov. 12.* = *Figyelmező*, 1849. november 13., 405.

³³ *A magyar menekültek és a keleti kérdés* = *Figyelmező*, 1849. november 23., 441. A cikk írója ez esetben minden bizonnyal elvárásait fogalmazta meg, célja pedig akár az is lehetett, hogy a magyar lakosságot rábírja a kormányzattal való együttműködésre.

³⁴ Az országgyűlést a március 4-i alkotmány alapján vélte összehívandónak a lap, tehát a birodalmi alkotmányt elvben elfogadta.

³⁵ A kártalanítás mellett foglalt állást az újság.

a hatalmi ágak gyakorlati szétválasztását,³⁶ a telekkönyvezést és a büntetőtörvénykönyv megalkotását.³⁷

Az országgyűlés összehívása mellett a *Figyelmező* szerint a másik jelentős kérdés az amnesztia volt. Ezt nyilvánvalóan az uralkodótól várta a lap. A szerkesztő szándéka – a lakosság megnyugtatójának kívánalmán kívül – a megfelelő képzettséggel bíró, 1848–1849 során nem kompromittált, hivatal betöltésére alkalmas személyek alacsony száma miatt egy szűkkörű amnesztia volt.

Az idegen hivatalnokok alkalmazása mellett az ország területi integritásának megsértése is sérelemként jelent meg, ám ezzel kapcsolatban egyedül a Szerb Vajdaság megalakítását kifogásolta, elsősorban Somssich Pál³⁸ cikkein keresztül. Ennek oka az lehet, hogy Horvátország és a Muraköz elszakadását törvényes keretek között mondta ki a horvát országgyűlés, így azt nem kifogásolta. Az új koronataromány létrehozása kapcsán azonban elsősorban nem a birodalmi vezetést, hanem a szerbeket okolta a lap. A birodalmi egység szükségét hangoztatva a szerb önállósulási törekvések ellen szólalt fel.³⁹ A szerbeket mint „egy értelmezés-, birtok-, és számban sokkal alább álló, de uralkodni annál inkább vágyakozó népesség”-et jellemezte,⁴⁰ amelynek nem is volt történelmi joga az általa követelt területi autonómiára. Érthető módon – a szerb törekvésekkel szembemenő – bánásgai románok bécsi küldöttségét azonban üdvözölte a lap, és kiemelte, ők soha semmilyen elszakadási törekvést nem tápláltak magukban.⁴¹ Élesebb eszközökkel ecsetelte és sérelmezte Somssich Pál a Szerb Vajdaság történelmi jogalapot nélkülöző megalkotását 1850. január 1-jei cikkében. E cikk egyik közvetlen oka lett végül az orgánum 1850. január 8-i betiltásának.

A német nyelv előtérbe kerülése a magyar rovására szintén sérelmek megfogalmazására készítette a hírlapot. A december 15-i vezércikk Almásy Móric gróf pénzügyminisztériumi osztályvezető horvát megyékhez szóló, horvát nyelvű körlevelére hivatkozva⁴² nem értette, hogy a magyarországi közigazgatásban miért kellett németül levelezni a szervekkel, ha Horvátországban ugyanezt horvát nyelven is megtehették. Emellett a cikk írója szóvá tette azt is, hogy a Magyarországon német nyelvű változatokra lecserélt hivatali pecsétetek ellenkeztek a nemzeti egyenjogúságnak a március 4-i alkotmányba foglalt elvével.⁴³ Szintúgy kifogásolta a lap a hivatalnokok német esküszövegét is, amelyben szintén a nemzetiség elnyomását

³⁶ Itt elsősorban a törvényhozás és a végrehajtás szétválasztására gondolt a cikk írója, azaz törvényhozó testületek felállítására; a közigazgatás és az igazságszolgáltatás elvben már megtörtént szétválasztását üdvözölte.

³⁷ *Ideiglenes törvénykezési rend = Figyelmező*, 1849. november 15., 413.

³⁸ Az utolsó rendi országgyűlésen a Konzervatív Párt egyik vezérszónoka, a neoabszolutizmus alatt, az 1850-es évek első felében a konzervatív tábor egyik hangadója volt.

³⁹ *A szerb vajdaság = Figyelmező*, 1849. december 8., 493.

⁴⁰ *Pest, dec. 15-kén = Figyelmező*, 1849. december 16., 521.

⁴¹ *Uo.*

⁴² A körlevél megszüntette a nemzetőri tisztek fizetését.

⁴³ *Pest, dec. 14-kén = Figyelmező*, 1849. december 15., 517.

vélte felfedezni, és hangsúlyozta, ez növelte a lakosság kormányzattal szembeni ellenszenvét.⁴⁴

Hasonlóképpen sérelmezte a lap december 25-i vezércikkében a magyarországi igazságszolgáltatás rendezetlenségét. A szabadságharc ekkor már négy hónapja véget ért, tehát lett volna idő megszervezni azt – érvelt a cikkíró. Kifogásolta a provizóriumot és a korábbi intézmények mellőzését, s javaslatokat is tett, miszerint nevezzenek ki bírákat, állítsák vissza a megyerendszert és hívják össze az országgyűlést.⁴⁵

A lap a jövőre vonatkozóan úgy vélte, hogy az ország nem játszotta el történelmi jogait a felkelés alatt.⁴⁶ A Pragmatica Sanctio egyedi értelmezése szerint 1848–1849 során a birodalmat belülről érte támadás. Az eseményeket kívülről és a belső lázadók által táplált, de a magyarok többsége által elutasított forradalomnak vélte, amelynek megtestesítője a honvéd hadsereg volt, s amely ellen közösen kellett fellépni, valamint megvédeni a birodalmat. Mindez az orosz beavatkozást is legitimálta – habár az az európai erőegyensúlyt felborította – a cikk írója szerint.⁴⁷ A lap szerint továbbra is a Pragmatica Sanctióból kell kiindulni, figyelembe kell venni ugyanakkor a birodalom sokszínűségét, azaz el kell utasítani a központosítást, illetve az 1848 előtti, a „múltban már bevált” intézmények segítségével kell helyreállítani a rendet Magyarországon.⁴⁸ Ez az elképzelés a fentebb már taglalt, üdvözölt vagy hallgatólagosan, esetleg kényszerűen elfogadott forradalmi vívmányokat nem érintette. A lap azt hirdette tehát, hogy a kialakult helyzetet el kell fogadni, de „a historiai fejlődésnek fonalát, mennyire lehetséges, az új irányfonallakkal” össze kell kötni.⁴⁹

A *Figyelmező* a vizsgált időszakban két alkalommal is vidéki leveleket közölt vezércikként. A december 6-i kolozsvári cikk az erdélyi város 1848–1849-es szerepét taglalva a nemzetiségi harcok megszűntét üdvözölte, és erélyesen felszólalt Kolozsvár megsarcolása ellen.⁵⁰ A december 18-i szabolcsi levél szokatlanul éles hangnemben bírálta a megtorláson alapuló kormányzati politikát. Kiemelte a magyarok dinasztiahűségét és a magyarországi forradalom „nemzetidegen” jellegét, követelte továbbá a magyar országgyűlés összehívását és Magyarország történelmi jogainak tiszteletben tartását. A levél kifogásolta, hogy „[...] a mágnások mély csendben nézik a történéseket”. „Szólaljon fel kiki, kit állása, tekintélye,

⁴⁴ *Pest, december 11.* = *Figyelmező*, 1849. december 12., 503.

⁴⁵ *Néhány szó az igazságszolgáltatás állapotjáról a magyar koronaországban* = *Figyelmező*, 1849. december 25., 543.

⁴⁶ A bécsi kormány értelmezésében a forradalom által Magyarország eljátszotta történelmi jogait, így a császári csapatok győzelme után gyakorlatilag hódítóként léphetett fel az uralkodó Magyarországon, a korábbi törvények és a két birodalomrész közötti kapcsolatok nem kötötték. A magyarok természetesen ezt az elvet elvetették.

⁴⁷ *Pest, december 21.* = *Figyelmező*, 1849. december 22., 539.

⁴⁸ *A magyar menekültek és a keleti kérdés* = *Figyelmező*, 1849. november 23., 439.

⁴⁹ *Visszapillantás I.* = *Figyelmező*, 1849. december 28., 553.

⁵⁰ *Kolozsvár, november 26.* = *Figyelmező*, 1849. december 6., 483.

tudománya, szíve ösztöne arra hív föl, hogy nemzetének őrije legyen a szerencsétlenség napjaiban” – hívta fel olvasóit a véleménynyilvánításra.⁵¹

Az újonnan bevezetett közigazgatási rendszert és a megtorlást érintő sérelmek napirenden tartása mellett megjelentek a *Figyelmező*ben egyéb olyan írások is, amelyek a lap betiltásának szükségességét indokolták a birodalmi és a magyarországi szervek szemében. Ilyen lehetett a magyar emigránsokról közölt néhány cikk,⁵² a rokkant honvédek és családtagjaik segélyezésére történő felhívások⁵³ vagy a Kossuth-bankókért való kártalanítás iránti kérelmek.⁵⁴ Ám idevehetők azok a cikkek is, amelyek a magyar konzervatívokkal foglalkoztak, akik miatt az újság többször polémiába keveredett bécsi lapokkal.

A *Figyelmező* negyedik és egyben utolsó szakasza eleinte a konzervatívok hivatalt visszautasító magatartásával foglalkozott. Enyhe kritikával illette hivatalt visszautasító-tevékenységüket, majd november végétől december elejéig igyekezett teret adni a hivatal-visszautasítást magyarázó konzervatív véleményeknek. December végéig a konzervatívok csoportjával egyáltalán nem foglalkozott a hírlap, majd többször is közölte azok politikai álláspontját és céljait.

Az újra induló lap első számaiban megjelent cikkek elsősorban a hivatal-visszautasításokkal kapcsolatban foglalkoztak a konzervatívokkal. A november 16-i vezércikk enyhe kritikát is megfogalmazott velük, vagyis „a vádokkal halmozott párt fővezetői”-vel⁵⁵ szemben, a felelősséget viszont az 1848–1849-es eseményekre, illetve az ostromállapotra hárította. Bírálta a hivatalt visszautasítókat, hiszen „akkor, midőn hazánk érdekei az ernyedetlen közremunkálást leginkább igényelnék”,⁵⁶ éltek ezzel az eszközzel, ám úgy vélte, Magyarország történelmi jogainak figyelmen kívül hagyása nem hagyott más választást számukra. A forradalom és szabadságharc alatt a konzervatív csoportosulás „a feje felett elzugott vihar ellenében nyílt homlokkal dacolni elég elszánt volt”,⁵⁷ kiállt királya, azután pedig nemzete mellett. Ennek ellenére a nemzet nem támogatta őket, amit a lap erősen kifogásolt. A *Figyelmező* az egyetlen legitim magyarországi politikai erőként tekintett a konzervatívokra, ám 1848 előtti szerepüket nem taglalta, így meg sem próbálkozott a korábbi szerepük felülvizsgálatával.

Az orgánium november 18-i számának *Hírfűzér* rovatában külön foglalkozott Babarczy Antal⁵⁸ miniszteri biztosi tisztséget visszautasító álláspontjával: „Babarczy Antal [...] az utolsó pozsonyi országgyűlésen legkitűnőbb bajnoka azon po-

⁵¹ *Szabolcsból = Figyelmező*, 1849. december 18., 524.

⁵² *Szemle a nagy világ felett = Figyelmező*, 1849. november 17., 419.

⁵³ *Pest, december 11. = Figyelmező*, 1849. december 12., 503.

⁵⁴ *Vidéki levelezés = Figyelmező*, 1849. december 15., 515.

⁵⁵ *Figyelmező*, 1849. november 16., 419. A cikkíró a „hivatalvadászat” vádjára célzott, azt pedig éppen a hivatal-visszautasításokkal igyekezett megcáfolni. Folytatólagosan!

⁵⁶ *Uo.*

⁵⁷ *Uo.*

⁵⁸ A reformkorban prominens konzervatív személy volt, majd 1849-ben hivatalt vállalt a császáriak oldalán.

litikai pártnak, mellynek ügye a trón-, nemzet és hazáéval egy volt”, nem fogadta el a neki felajánlott „miniszteri biztosi fényes hivatal!”⁵⁹ Sajnálátát fejezte ki a lap, mert nagy szükség lett volna az alkalmas emberekre a hivatalokban.

A bécsi *Lloyd* pesti levelezőjének egyik tudósítását november 29-i számában közölte kommentár nélkül a hírlap. A cikk felsorolt több, a hivataláról lemondott konzervatív személyt, és lépésük okát találgatva arra jutott, hogy a döntési pozíciókból való kiszorulásuk lehetett az indok.⁶⁰ Az 1848 előtti magyarországi és birodalmi politika felülvizsgálásának hiánya tükröződik a november 24-i *Hírfüzér* rovat írásában is, hiszen nem vonja bírálata alá a metternichi politikát: „Metternich, igaz már öreg ember, de hogy a felséges uralkodóháznak mindig hűséges szolgálja volt s alkalmasint most sem szünt meg az lenni, azt senkisé meg fogja kétségbe hozni.”⁶¹

A lap december 4-i számában közölte Somssich Pál november 30-án a bécsi *Lloyd* hasábjain megjelent levelét, amelyben a konzervatív – a *Figyelmező* szerint a konzervatívok kisebbségéhez tartozó – politikus egyrészt tisztázta hivatal-visszautasításának okát,⁶² másrészt lefektette a konzervatívok alapelveit.⁶³ Somssich azzal védekezett, hogy a hivatalt nem egyedül ő utasította vissza, hanem mások is. A következőket írta a konzervatívokról: „[...] nem eszünket vesztettük el mi, hanem magyarok maradtunk, hűn ragaszkodók királyunkhoz, kinek igazságától bizton reméljük, hogy ezután is magyarok maradhatunk, és isten segítségével szegény keményen meglátogatott hazánkat felbomlás és megsemmisüléstől megóvhatjuk”.⁶⁴ Egyértelműen kiolvasható a sorokból a dinasztiahűség, illetve az a gondolat, hogy a jelen viszonyokért nem az uralkodó maga, hanem a birodalmi vezetés a felelős. Ezt támaszthatja alá a következő idézet is. „Nem régi szokásaink rabszolgái vagyunk, nem a régi zűrzavart óhajtjuk vissza, (mi melleleg említve, mégis ezerszer jobb volt, mint szomszédainknál a burokratikus uralkodás)”.⁶⁵ Somssich így egyrészt bírálta a birodalom nyugati felében 1848-ig működő bürokráciát, másrészt elutasította azt a vádat, miszerint a konzervatívok az 1847-es állapotokat akarják visszaállítani. Somssich szerint a konzervatívok reformált, „kinövéseitől megtisztított” helyhatósági életet akarnak, továbbá birodalmi egyiséget, de Magyarország birodalmon belüli különállásának biztosítását a Pragmatica Sanctio alapján.

A *Figyelmező* többes szám harmadik személyben írt a konzervatívokról, így habár elveikkel egyetértett, látszólag elkülönült csoportjuktól. A konzervatívok

⁵⁹ *Hírfüzér* = *Figyelmező*, 1849. november 18., 426.

⁶⁰ *A Lloyd levelezője Pestről, nov. 22.* = *Figyelmező*, 1849. november 29., 462.

⁶¹ *Hírfüzér* = *Figyelmező*, 1849. november 24., 443.

⁶² Somssich Pál 1849 októberében visszautasította a számára felajánlott tolnai kerületi főbiztosi pozíciót.

⁶³ *Somssich Pál úr levele, melyet a Lloyd nov. 30-diki száma hoz* = *Figyelmező*, 1849. december 4., 477.

⁶⁴ *Uo.*

⁶⁵ *Uo.*

elveivel kapcsolatban más alkalommal is hangsúlyozta, hogy céljuk nem az 1847-es állapotok helyreállítása, hanem „a historiai hagyomány tiszteletben tartása s a magyar nemzetiség illető polczára állítása által a monarchiai alapnak és a felsőbb-ség tekintélyének szilárdítása”,⁶⁶ azaz birodalmi egység, de Magyarország történelmi hagyományainak megtartásával. A hírlap elutasította a konzervatív mozgalom „Fronde” jellegét,⁶⁷ és népszerűségének növekedését hirdette. A konzervatív csoport támogatóinak köre a lap szerint „ma számosabb, mint valaha”,⁶⁸ ráadásul más politikai csoport vagy párt nem is létezett Magyarországon, így rendre visszatúsította a bécsi lapok azon állításait, amelyek több pártra osztották a magyarországi politika szereplőit.

A *Figyelmező* mindössze két politikai csoportosulásról írt: a birodalmi egységet elfogadó, de Magyarország önállását szükségesnek tartókról és a kormányzatot béke- vagy hivatalvágyból kiszolgálókról. A december 29-i vezércikk szerint a konzervatívok mindkét pártban megtalálhatók voltak, azonban többségük az 1848 előtti ellenzék mérsékelt tagjaival együtt az első csoportot alkotta. A cikk bizonyos értelemben megpróbálta felülvizsgálni a konzervatívok 1848 előtti szerepét és tevékenységét, hiszen a szerző szerint a konzervatívok egyszerre felejtettek és tanultak: elfelejtették a liberálisokkal szembeni konfliktusaikat, és megtanulták, hogy nem ők függenek a kormányzattól, hanem fordítva. 1848 előtthöz képest tehát a legnagyobb változás, hogy a konzervatívok kormánypártból ellenzékivé váltak, azonban a kormányzat csak velük összefogva biztosíthatja Magyarországot és ezáltal a birodalom egységét és konszolidálását.⁶⁹

A korábbi cikkektől eltérően a lap 1850. január 1-jei vezércikke már többes szám első személyben értekezett a konzervatívokról. A cikk leszögezte, hogy nem akartak ellenzékivé válni, azonban nem volt más út előttük. A szerző ennek kapcsán megfogalmazta a konzervatívok legnagyobb dilemmáját: alattvalók vagy hazafiak legyenek, a dinasztia és a király iránti hűségük, vagy a nemzet iránt érzett kötelességérzetük az erősebb? Választani, úgy tűnik, ők maguk sem tudtak, lojalitásukról biztosították ugyan az uralkodót, de a nemzet jogairól nem voltak hajlandók lemondani.

Összességében a lap konzervatív álláspontját támaszthatja alá, hogy a munkatársak elutasították a forradalmat és az azt követő megtorlást is, Magyarország jövőjét pedig az 1848 előtti intézményrendszerre támaszkodva képzelték el. Támogatták a birodalmi egységet, elvben elfogadták a nemzetek egyenjogúsítását – ám a reformkori magyar politikai elithez hasonlóan csupán az egyéni jogok szintjén. Elfogadták, sőt pozitívan írtak olyan forradalmi vívmányokról, mint az esküdszék bevezetése vagy a jobbágyfelszabadítás. Ellenben bírálták a jogkiterjesztés módját, hiszen az alsó társadalmi rétegeket nem tartották még elég érettnek

⁶⁶ *Pest, december 26.* = *Figyelmező*, 1849. december 27., 429.

⁶⁷ Azaz, hogy az mindössze egy szűk társadalmi csoport érdekeit képviseli.

⁶⁸ *Uo.*

⁶⁹ *A magyar pártok* = *Figyelmező*, 1849. december 29., 557.

a politikai életben való részvételre. Ebből kifolyólag elutasították a parlamentarizmust is, a nemesség politikai vezető szerepét történelmi jognak tartották.

A lap szerkesztői szimpatizáltak a konzervatív csoportosulással, noha – és ennek több oka is lehetett – eleinte nem azonosították magukat velük. Bírálóban részesítették a birodalmi kormányzat Magyarországon gyakorolt politikáját, kiálltak az ország történelmi jogai mellett. Elutasították a jogeljáráselméletet – amely egybecseng a konzervatívok korabeli álláspontjával. A konzervatívok hivatalt visszautasító magatartásának hasznosságát és szükségét megkérdőjelezték, ám elveikkel egyetértettek.

Úgy tűnik tehát, hogy a *Figyelmező* a legmesszebbmenően osztotta a konzervatív csoport politikai állásfoglalását, azonban egységes mozgalom hiányában eleinte távolról figyelte tevékenységüket. 1850 elején már a konzervatív táborhoz tartozó Somssich Pál is írt a lapba, aminek következtében a *Figyelmező* a konzervatívok orgánumává vált fennállása utolsó napjaiban.

Krizsán, Bálint

The relationship between *Figyelmező* and Hungarian conservatives after the defeat of the War of Independence

The life cycle of the newspaper *Figyelmező*, published from July 1848 to January 1850, can be divided into a total of four stages. After the suppression of the 1848–1849 revolution and war of independence, the Hungarian conservative camp, which was the only legitimate political force and was opposed to the revolution throughout, but could not be called united, had a close bond with the newspaper, which slowly became the mouthpiece of the conservative movement. After the publication of the imperial constitution on March 4, 1849, the conservatives disappointed in Vienna did not give up their principles even when facing the imperial elite operating in the capital, i.e. that the political consolidation in Hungary should take place according to their vision. The purpose of this study is to show exactly how the principle of the Hungarian conservatives and the paper can be seen in action, as well as how *Figyelmező* tried to support the activities of a political grouping that became oppositional in the imperial sense, and what consequences it had for its fate.

Keywords: revolution, war of independence, neo-absolutism, conservative, opposition, constitution.